

İsrail’de Vatan ve Ulus Algısı

The Perception of Homeland and Nation in Israel

Umut UZER*

Öz

Yahudi milliyetçi hareketinin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkışının temel sebepleri Yahudilerin Avrupa’da, özellikle Doğu Avrupa’da, kötü yaşam şartlarına ve katliamlara (pogrom) maruz kalmalarıdır. Bu yüzden Yahudi toplumu içinde devlet kurma talepleri ifade edilmeye başladı. Her ne kadar bu fikir Yahudiler arasında hakim bir düşünce olmasa da Rusya yönetimi altındaki Yahudilerin bir kısmı için oradaki katliamlardan kurtulmanın çaresi ve bir umut ışığı olarak Yahudi devleti kurulması düşüncesi yaygınlaştı. Toprak talebi olarak Siyonistler, Siyonist hareketin ilk ortaya çıkışından, İsrail devletinin kuruluşuna kadarki dönemde kurulacak devlet için Filistin ve civarındaki topraklar üzerine odaklanmışlardı. Bu çalışmada Yahudi ulusçuluğundaki vatan kavramı analiz edilecektir. Sonuç olarak Yahudilerin Filistin topraklarını kendi vatanının bir parçası olarak tanımlamaları barış çabalarını engelleyici bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyonizm, Filistin, Vatan algısı, Theodor Herzl, David Ben Gurion.

Abstract

With the advent of Jewish nationalist movement in the nineteenth century, the idea for the establishment of a state emerged in the Jewish community in Europe, especially in Eastern Europe where living conditions were particularly dire. Even though this idea was not dominant among Jews, those living in Russia saw the establishment of a Jewish state as a way out of pogroms and other discriminatory policies. Palestine was described by

* Doç. Dr., İTÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, Tarih Bölümü

the Zionists as the ancient homeland of the Jews who eventually succeeded in forming their state in part of that territory. This study will analyze the conception of homeland in Jewish nationalism.

Keywords: Zionism, Palestine, Perception of Homeland, Theodor Herzl, David Ben Gurion.

Giriş

Modern İsrail'in 1948 yılında kuruluşunun Orta Doğu siyaseti, dünya politikası, Yahudi ve Filistin halkları üzerinde ciddi etkileri olmuştur. Bu siyasî yapının kurulmasındaki en önemli etken Yahudi milliyetçiliği olarak tanımlayabileceğimiz Siyonizm'in on dokuzuncu yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmasıdır.

Bu çalışmada öncelikle Yahudi milliyetçiliğini yani spesifik adıyla Siyonizm'in 19. yüzyılda Avrupa'da zuhur etmesi ve bu ideolojinin önemli ideologları tahlile tabi tutulacak, daha sonra Osmanlı İmparatorluğunun bölgeden çekilmesiyle beraber İngiliz yönetimi altındaki Filistin mandasındaki siyasî gelişmelere dikkat çekildikten sonra sol, sağ ve dindar Siyonist akımlardaki vatan kavramsallaştırmaları tartışılacaktır. Ayrıca, Filistin'de İngiliz mandası döneminden günümüze kadar Yahudi kimliğinin dönüşümü üzerinde durulacaktır. İsrail'deki kimliğin en ilginç noktası dünyadaki Yahudilerin bir kısmının dinî cemaatten ulusal şuura ulaşması sonucu milli devletlerini kurmalarıdır. Ancak birçok başka milliyetçilikte de görüldüğü gibi din ile ulusun tanımı arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Bu durum İsrail özelinde daha da yakındır çünkü toplum büyük ölçüde laik olmasına rağmen ulusa aidiyeti din ve dinî kurumlar belirlemektedir.

1948 yılında modern dönemde ilk defa bir Yahudi devletinin kurulması ile Orta Doğu'da yeni bir faktör ortaya çıktı. Ağırlıklı olarak Arap ve Müslüman nüfusa sahip olan bölgede, çoğunluğu Doğu Avrupa'dan gelen Yahudi dinine ve etnik grubuna ait göçmenlerin yerleşmesiyle birlikte bölgeye yabancı olduğu iddia edilen bir devlet kurulmuş oldu. Ancak kendilerine göre bu anavatana geri dönüş olarak adlandırılmaktaydı. Ayrıca belirtmek gerekir ki 1950'li yıllarda Irak, Yemen, Fas ve Tunus gibi Arap ülkelerinden çok sayıda Yahudi'nin İsrail'e göç etmesiyle Avrupalı (Aşkenaz) ve Orta Doğulu (Sefarad veya Mizrahi) Yahudiler arasında nüfus açısından bir denge oluştu. Ancak Doğulu Yahudilere karşı ayrımcılıklar uzun bir süre devam etti.

Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde Filistin'e başlayan Yahudi göçü ve sonrasında Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlıların bölgeden ayrılmasından sonra kurulan İngiltere kontrolündeki Filistin mandası esnasında devam eden göçün ve siyasî

mücadeleler sonucu kurulan İsrail’de oluşan ulusal kimlik ve vatan algısı üzerine durulacaktır. Ayrıca Yahudi milliyetçiliğinin sol, sağ ve dini kollarının farklı bakışları ve günümüzde İsrail’de rekabete devam eden farklı ulus tasavvurları tartışılacaktır. Son olarak, İsrail devletinin Filistinlilerle olan çatışmalarının ve barış görüşmelerindeki pazarlıklar ışığında nasıl bir vatan algısına sahip oldukları analiz edilecektir. Doğal olarak farklı ideolojilere sahip İsrailli partilerin değişik toprak algılamaları olduğu bu makalede açıklanacaktır.

İsrail’de Ulus kavramı

İsrail halkının diğer devletlerde yaşayan uluslardan temel farkı genel olarak Yahudi halkının bir dini cemaat, ulus, etnisite, halk veya millet mi olduğu sorusunda düğümlenmektedir. Bu bağlamda işi karışık kılan unsur Yahudilerin yukarıdaki tanımlanan kategorilerin hepsinin kapsamına girdikleri söylenebilir. Her ne kadar Yahudilerin hepsi Musevi dinine ait iseler de, dolayısıyla onları bir dinî topluluk olarak tanımlamak mümkün olsa da, aynı zamanda asırlardır farklı bir halk (Am İsrail- İsrail Halkı) olarak kendilerini tanımladıkları da ifade edilmelidir. Yahudilerin içinde yaşadıkları toplumlardan farklı bir dine ve ulusa ait oldukları hissiyatına uzun asırlar boyunca sahip olmaları sebebiyle farklı bir “etno-dinî” kimliğe sahip oldukları hem kendilerince hem içinde yaşadıkları geniş toplumlarca kabul edilmektedir.

İsrail’de toplumsal yaşam ve insanların kendilerini tanımlaması, çoğunlukla laik olsa da, kolektif ulusal kimlik Musevi dinine dayanmaktadır; dolayısıyla devlet politikaları demokrasi ile milliyetçi teokrazi arasında gezinmektedir. Bunun temel sebebi ise medeni kanunun hala dinî kanuna tabi olmasıdır. Bu yüzden Musevi ile Musevi olmayan birisi İsrail’de evlenememektedir. Ayrıca, Müslümanların, Hristiyanların ve Dürzilerin kendi toplumlarına ait mahkemeleri mevcut olup, kendi dinlerine mensup kişilerle evlenebilmektedirler. Bu durum bazen Osmanlı millet sisteminin devamı olarak nitelendirilse de tam olarak aynı değildir. Benzerlik dinî toplumların içişlerinde özerkliği haiz olmalarında görülmekle beraber, Osmanlı döneminde Müslüman erkekler Müslüman olmayan kadınlarla evlenebiliyorlardı. Aynı hak dinî kurallar uyarınca Müslüman kadınlara verilmemişti.

Daha çetrefilli bir mesele İsrail devletinin bütün dünyadaki Yahudilere ait olduğuna dair tanımıdır ki bu da liberal demokrasiden ciddi bir sapmadır.¹ Bunların dışında İsrail’in içinde yaşayan Araplar ülke

1 Baruch Kimmerling, *The Invention and Decline of Israeliness: State, Society and the Military*. Berkeley, University of California Press, 2005, s.174, 176-177, 182-183.

nüfusunun yüzde yirmisine yaklaşmış olmalarına rağmen kendileri İsrail vatandaşı olmakla beraber tam eşit haklara sahip değildirler.

Bu tartışmadan çıkan sonuç bir İsrail milletinin var olmadığı veya varsa bile bunun devletçe tanınmadığıdır. Ayrıca ilave etmek gerekirse, İsrail’de Yahudiler, Araplar, Dürziler ve az miktarda Çerkezlerin yaşadığı malumdur. Nitekim bu halkların İsrail kimliklerinde yukarıdaki etnik gruplara aidiyetleri yazılmaktadır. Bu bağlamda İsrailli akademisyen Joseph Agassi kendisinin resmî kimliğinin milliyet kısmına İsrailli olarak yazdırmak istemesine rağmen, resmî makamlar bu talebi kabul etmeyip milliyet kısmında Yahudi ibaresini aynen bırakmışlardır. Bunun sebebi ise İsrail’in kendisini vatandaşlarından çok dünyada yaşayan bütün Yahudilerin devleti olarak tanımlamasıdır.

Filistin’e Yahudi Göçleri (Aliya)²

Romalılar tarafından bağımsızlıklarına son verilen Yahudi devletinin üzerinden 2000 yıl geçmiş olmasına rağmen, Museviler asırlar boyunca Kutsal Topraklar olarak algıladıkları Filistin’e, kendi tanımlamalarına göre İsrail toprağına (Eretz İsrail) veya vatanına “geri dönme” arzusunu taşımışlardır.³ Bu geri dönüş on dokuzuncu yüzyıla kadar manevî bir talep veya ruhani bir duruş olarak ifade edilirken, söz konusu yüzyılın sonlarında bu arzuyu bilfiil gerçekleştirmeye çalışan Siyonistler harekete geçmişlerdir.

Birinci Aliya (1882) başlamadan önce Filistin’de 300,000 Arap ve 25,000 Yahudi yaşıyordu, bu da toplam nüfusun yüzde altısına karşılık geliyordu. Osmanlı hakimiyetinin sona erdiği 1917’de ise 56,000 rakamına ulaşan Yahudiler hala ülkenin yüzde onuna tekabül ediyorlardı. İsrail’in bağımsızlığını kazanmasının hemen arifesinde Yahudi nüfusu 640,000’e ulaşmakla beraber Filistin mandasındaki toplan nüfusun ancak yüzde 33’ne denk geliyordu.⁴ Dolayısıyla, Yahudiler talep ettikleri topraklarda o dönemde hala azınlık olarak yaşamaktaydılar.

Yeni Bir İdeolojinin Doğuşu: Siyonizm veya “Yahudi Milliyetçiliği”

Yahudi göçlerinin başlamasındaki temel sebebin Yahudilerin Avrupa’da

2 *Aliya’nın* İbranice’deki kelime anlamı “yükselmek”tir. Yani Kutsal Topraklara göç edildiğinde hissedilen manevî yükselme kastedilmektedir. Özel olarak da 1882’de başlayan birinci göç dalgası, Birinci Aliya 1882-1903 arasında, İkinci Aliya ise 1904-1914 arası gerçekleşmiştir. Aliya’nın çoğulu aliyot’dur. Erkek göçmenlere *ole*, kadın göçmenlere de *ola* denir. Veya yeni göçmen anlamında cinsiyetine göre *ole hadaş* veya *ola hadaş* şeklinde de ifade edilir.

3 Kimmerling, s.26. Eretz İsrail deyimi M.S 2.yüzyılda yaygınlaşmaya başlamıştır. Öncesinde Kenan veya Yehuda deyimleri kullanılmaktaydı. Shlomo Sand, *The Invention of the Jewish People*, s. 106, dipnot 83.

4 Kimmerling, s.35.

maruz kaldıkları baskılar olduğunu söyleyebiliriz. Fransız Devriminden sonra kısmi olarak özgürlüklerine kavuşan ve tedrici bir şekilde eşit vatandaşlığa doğru adımlar atan Batı Avrupa Yahudileri, Doğu Avrupa’da yaşanan kitlesel katliamlardan (pogrom) muaf olsalar bile, Batı’da da antisemitik politikalara ve söylemlere maruz kalmaktaydılar. Dolayısıyla, Yahudiler arasında azınlıkta olsalar bile on dokuzuncu yüzyılda Siyonist yazarlar ortaya çıkmaya başlamıştı.

Siyon’un kelime anlamı geniş olarak bütün İsrail topraklarına (Eretz İsrail) tekabül etse de aynı zamanda Kudüs ile eşanlamlı olarak da kullanılmakta ve daha spesifik olarak o şehirdeki Siyon Tepesini (Har Tsiyon) kastetmektedir. Dolayısıyla hem geniş olarak İsrail toprakları, ki Filistin coğrafyası ile aynı bölgeyi ifade eder, hem Kudüs ve o şehirdeki bir tepeyi vurgulamak için kullanılan Siyon kelimesinin Yahudi halkı için cazibesi büyüktür.

Yahudi milliyetçiliği olarak tanımlayabileceğimiz Siyonizm’in önemli yazarları arasında Karl Marks ile yakınlığı sebebiyle “komünist haham”⁵ olarak da tanımlanmış olan Moses Hess (1812-1875) zikredilmelidir. Komünist olduğu doğru olmakla beraber haham olmayan Hess, 1862 yılında *Roma ve Kudüs (Rom und Jerusalem)* adlı kitabı yazmıştır. Yazar Almanya’nın Bonn kentinde 1812 yılında doğmuş, oradaki üniversitede okumuş, daha sonraki yıllarda Karl Marks’ın etkisiyle sosyalist harekete katılmıştır.⁶ Yahudi düşmanlığının (antisemitizm) en önemli merkezi olarak Vatikan’ı gören Hess, ancak orada bu düşünce biterse bütün Avrupa’da da son bulacağını fakat bunun pek gerçekçi olmadığını ifade etmiş ve en iyi çözümün Yehuda (Judea) olarak tanımladığı Yahudi devletinin kurulması olduğu düşüncesini ifade etmiştir.⁷ Bu bağlamda Süveyş Kanalı’nın ve Ürdün nehrinin civarında Yahudi kolonileri kurulmaya başlanmasını öneren yazar⁸, Yahudilerin 2000 yıl boyunca ulus bilincini dinlerinin vasıtasıyla muhafaza ettiklerini ve “kadim anavatanlarına” dair anıları hafızalarında taşıdıklarını yazmıştır. Anayurtlarına dönme çabasına kimsenin karşı çıkmaya hakkı olmadığını vurgularken yazar,⁹ aslında modern terminoloji ile self-determinasyon hakkına vurgu yapıyordu.

Bu siyasî yazıyı yazarken kendi hayat hikayesini de ihmal etmiyor ve sosyalizmden milliyetçiliğe evirilen hayatında yirmi sene kadar kendi halkından uzak kaldığını ama artık bayramlarını kutladığını, vatan ve halkına tekrar bağlanırken insanların kardeşliği fikrini terk etmediğini

5 Hess, s.69.

6 Moses Hess, *Rome and Jerusalem: A study in Jewish Nationalism*, New York, Bloch Publishing, 1943, s.18-19, 21.

7 Hess, s.35.

8 Moses Hess, *Rom und Jerusalem: Die letzte Nationalitätsfrage, Briefe und Noten*, Leipzig, Kaufmann, 1899, s. xix

9 Hess, *Rome and Jerusalem*, s.36-37

vurguluyordu.¹⁰ Dolayısıyla Marksizm’de bulunduğu insanların kardeşliği fikri ile Siyonizm’de ifadesini bulduğu milliyetçilik ideolojilerini birbiri ile uyumlu hale getiriyordu.

Almanya’da yaşayan Yahudilerin asimilasyon yanlısı olduğunu vurgulayan yazar, Yahudiler Hristiyanlığı seçseler bile Almanlar tarafından benimsenmeyeceklerini çünkü dinlerinden daha çok ırklarından dolayı nefret edildiklerini yazmıştı. Bütün Avrupa halklarının Yahudileri kendi aralarında yaşayan yabancılar olarak nitelediklerini, Musevi dininin zaten Yahudi vatanseverliği içerdiğini, dolayısıyla çözümü Yahudi devletinin kurulmasında bulmaktaydı.¹¹ Eski vatanım dediği Filistin topraklarını “Türkiye’den” satın almak gerektiğini yazan Hess, artık fakirlik içinde olan bu toprakların Hz. Davud dönemindeki ihtişamına ulaştırmanın zaruretiyi ifade etmekteydi.¹² Yahudilerin üstün ırk fikrine sahip olmayıp İsrail topraklarında bütün dinlerin mensuplarına eşit haklar verilmesini öngören Hess, zengin Montefiore ve Rotschild ailelerinden koloniler kurulması için maddi destek vermelerini talep etmekteydi.¹³ Aslında Hess’ın vurguladığı temalar diğer Siyonist ideologlar tarafından da tekrarlanacaktı: Avrupa’da Yahudi halkının yaşamasının mümkün olmadığı, bu kıtada ayrımcılığın devam edeceği ve bu anormal durumun yani devletsizliğin çözümünün kadim anavatanları olarak gördükleri Filistin/Eretz İsrail’de bir devletin kurulması olduğunda hemfikir idiler.

Bir başka önemli düşünür 1882 yılında *Kendini Kurtarma* (Autoemanzipation) kitabını yazan, Rus işgali altındaki Polonya doğumlu tıp doktoru Leo Pinsker’dir (1821-1891). Yahudilerin asırlar boyunca ulusal gururlarını kaybetmiş olduklarını yazan Pinsker, Yahudilerin yaşadıkları her yerde yabancı oldukları, yabancı olarak görüldükleri dolayısıyla kendilerine bir yurt (Heimat) veya anavatan edinmeleri gerektiğini vurgulamaktaydı. Bu toprakların tercihen Kutsal topraklar olmasını ama bu mümkün olmuyorsa Filistin dışında başka topraklarda da bir devlet kurulabileceği ifade ediliyordu. Bu bağlamda, Kuzey Amerika’da toprak satın alınmasının veya Türkiye’de bir “egemen paşalık” edinilmesinin mümkün olabileceğini vurgulayan Pinsker, bu devletin tarafsız olması gerektiği üzerinde duruyordu. Suriye veya Filistin’in de kurulacak devlet için olası bölgeler olduğunu ifade eden yazarın¹⁴ Yahudi devleti olgusuna oldukça pragmatik baktığı söylenebilir. Dolayısıyla Pinsker için temel kurtarılması gerekenler Yahudi halkıdır, vatanın nerede olduğu o kadar da önemli değildir.

¹⁰ Hess, *Rome and Jerusalem*, s.43.

¹¹ Hess, s.58, 64, 74, 98.

¹² Hess, s.153, 158.

¹³ Hess, 173, 244-245.

¹⁴ Leo Pinsker. *Autoemanzipation: Mahnruf an Seine Stammgenossen. Von einem russischen jüden*. Berlin: jüdischer Verlag, 1920, s3-4, 12, 22-23, 23, 30.

Pinsker, Yahudilerinin temel eksikliğinin zeka veya deha olmadığını, asıl eksikliğin kendine güven olduğunu, dolayısıyla bu hissi tekrar canlandırıp kendi kendilerini kurtarmaları gerektiğini yazmıştı. Kendi vatanlarında tekrar yaşayan bir millete dönüşebileceklerini ancak aksiyona geçmek için gecikmemek gerektiğini ve “şimdi veya hiçbir zaman” olarak nitelendirdiği adımların atılmasının elzem olduğunu yazıyordu. Bunun anlamının da uluslararası Yahudi meselesine bir ulusal çözüm (Nationale lösung) getirmekle mümkün olduğunu, bu ulusal yeniden doğuşun ancak Yahudilerin kendilerine yardım etmesi ile mümkün olacağını çünkü kendi işini kendi görene Tanrının da yardımcı olacağını keskin bir şekilde ifade etmekteydi.¹⁵

Bu iki yazar dışında Siyonizm’in en önemli ideoloğunun Budapeşte doğumlu Theodor Herzl (1860-1904) olduğuna şüphe yoktur. Bu arada her üç yazarın da kitaplarını Almanca yazdıklarına dikkat çekip bu dilin Avrupa Yahudileri arasında yaygın olduğu ve Doğu Avrupa Yahudilerinin de kendi aralarında Almancaya çok benzeyen Yiddiş konuştuklarını hatırlatmakta yarar var.

Yaşadığı Avrupa toplumuna asimile olmuş olan Herzl, on dokuzuncu asrın sonlarında artan antisemitizm (Yahudi karşıtlığı) karşısında Siyonizmi savunmaya başlamıştı. Siyonist oluşunun en önemli sebebi de Fransa’da casusluk ile suçlanan Yüzbaşı Alfred Dreyfus davasında tezahür eden ırkçı duygulardı. Bu durum davayı Avusturya gazetesi Neue Freie Presse için izleyen Herzl üzerinde bir şok etkisi yapmıştı; çünkü Fransa 1789 Devriminden sonra Yahudilere eşit vatandaşlık hakları vermişti. Ancak dava Yahudi karşıtlığının ortadan kalkmadığını gözler önüne açık seçik sermekteydi.¹⁶ Diğer bir deyişle, Fransa gibi özgürlüklerin vurgulandığı bir ülkede böyle bir ayrımcılığın yapılması Herzl açısından ciddi bir hayal kırıklığı yaratıyordu.

Bu duruma karşı Herzl, Yahudi Devleti (*Der Judenstaat*) veya daha doğru bir tercümeyle *Yahudilerin Devleti* kitabını Almanca olarak 1896 yılında Viyana’da basmıştı. Kitapta savunduğu “Yahudi devletinin yeniden kurulması” düşüncesinin eski bir fikir olduğu ancak bunun “uykudan uyandırılması” gerektiğini yazan Herzl, kendisinin muhtemelen bu devleti göremeyeceğini de eklemekteydi. Bu kitapta yazılanların hayal mi gerçek mi olacağının Yahudilere bağlı olduğunu ifade eden Herzl, yaşayan neslin burada yazılanları benimsemeleri durumunda gelecekte daha iyi bir neslin yazılanları hayata geçireceğinden emin olduğunu vurgulamaktaydı.¹⁷

15 Leo Pinsker, s.15-16, 24, 31. Şöyle ifade ediyordu: “Nationale lösung für die internationale juden frage” ve “Helf euch selbst und gott wird euch helfen”, s. 32.

16 Theodor Herzl, *The Jewish State*, ss.33-35.

17 Herzl, ss.69-70, 72. Ashında bütün Orta Doğu Yahudilerine Sefardim demek yanlış olsa da (çünkü hepsi İspanya’dan gelmemiştir) bu tanım genel geçer bir yaygınlık kazanmıştır. Bu topluma Mizrahim (Doğulular) de denilmektedir ki bu daha doğru bir ifade olacaktır.

Avrupa’da Yahudileri yüksek askerî veya siyasî kadrolarda görmeyen imkansız olduğuna değinen Herzl, kanun önünde eşitliğin uygulanmadığını, iş dünyasındaki başarılarının ise Yahudi işyerlerini boykot çabalarını beraberinde getirdiğini düşünmekteydi. Berlin’de sık sık “Yahudiler Dışarı” (Juden Raus) sözünün duyulduğunu vurgulayan yazar, sınıfsal çatışmalarda da Yahudilerin tehlikeye maruz kalacağını çünkü kapitalistlerin de sosyalistlerin de en saldırıya açık noktalarını işgal ettiklerini ifade ediyordu.¹⁸ Avrupa’da yabancı olarak algılanan Yahudilerin sorunlarını çözmesi için dünyanın herhangi bir yerinde egemenlik verilmesi durumunda Yahudilerin ihtiyaçlarının tatmin edilmiş olacağını vurgulayan Herzl, ülke olarak Filistin veya Arjantin’de kendilerine toprak verilmesi durumunda bunun kabule şayan olacağını ve memnun olacaklarını yazmaktaydı. “Padişah Hazretlerinin” kendilerine “tarihî yurtları olan” Filistin’i vermesi durumunda Türkiye’nin mali sorunlarına ciddi katkıları olacağını ve kutsal mekanların korunacağı sözünü vermektedir.¹⁹ Burada dikkat çeken nokta Herzl’in, aynen Pinsker gibi, Filistin üzerinde ısrarcı olmaması ve Yahudilerin Avrupa’daki kötü ve tehlikeli durumundan ötürü bir an önce devletlerinin kurulmasının zaruri olduğunu yazmasıydı. Ancak bir yıl sonra (1897) İsviçre’nin Basel şehrindeki Birinci Siyonist Kongrede Filistin üzerinde kesin bir karar verilecekti, çünkü ancak anavatan olarak gördükleri Filistin Yahudiler için bir cazibe merkezi olacaktı. Ancak gene de kitaptaki fikirleri Herzl’in pragmatik yönünü ortaya koyması açısından önemlidir.

Bu durumu dil konusunda da gözlemlemekteyiz. İbranice ile iletişimin mümkün olmadığını ifade eden Herzl, getto dili olarak nitelediği Yiddiş’in de kabul edilemeyeceğini ifade etmiş ve hangi dil en çok faydayı sağlayacaksa bu dilin kullanılmasının uygun olacağını ifade etmiştir. Öbür taraftan, kurulacak devlette hahamların ve askerlerin devlet işlerine karışmamaları gerektiğini yazan²⁰ Herzl’in demokratik ve Batılı bir devlet kurmayı hedeflediği söylenebilir.

Milliyetçilik tanımında tarihî bir varlık olarak Yahudi halkından bahsederken daha çok kültürel unsurları önemseyen Herzl, gerçekte hiçbir milletin ırki türdeşlik gösteremeyeceğini vurguluyordu. Nitekim, Herzl’den sonra gelecek Siyonistlerin de kan bağı veya saflığı gibi kavramlara rağbet etmedikleri aşıkardır.²¹ Bu satırların anti-Siyonist bir akademisyen tarafından yazıldığı dikkate alınırsa yorumlarının objektif olduğu kabul edilmelidir.

1897 yılında İsviçre’nin Basel şehrinde toplanan Dünya Siyonist Kongresi özellikle Sultan Abdülhamid’e teşekkürlerini sunarak toplantıyı

¹⁸ Herzl, ss.85-87.

¹⁹ Herzl, s.92, 95-96.

²⁰ Herzl s.146.

²¹ Sand, s.258, 265.

açmıştı. Kürsüye çıkan Theodor Herzl, Yahudi Sorununu çözmek için toplandıklarını ve Filistin’de uluslararası toplum tarafından tanınacak bir yurt kurulmasını hedeflediklerini ifade etmişti. Herzl daha sonra günlüğüne Basel’de Yahudi devletini kurduğunu yazmış, özellikle de soyut düzeyde bu devleti insanlara kabul ettirdiğini iddia etmişti.²² Tabiatıyla bu çok iddialı bir sözdür. Henüz hiçbir büyük, hatta küçük devlet böyle bir politikayı desteklemezken, hatta dünya Yahudiliğinin çoğunluğu da Siyonist programı benimsememişken, sözleri son derece hayalci olarak nitelendirilebilir. Ayrıca dini kesim bu projeye laik hatta dinsiz bir dünya görüşünü barındırdığı iddiasıyla soğuk bakmıştır. Öyle ki inançlarına göre Mesih dünyaya gelmeden bir Yahudi devletinin kurulmasının ilahî bir anlamı yoktur. Öbür taraftan Batı Dünyasındaki birçok Yahudi asimile olmaya çalışmakta, yani Alman, Fransız, İngiliz olarak kabul edilme hedefini gütmektedirler. Böyle bir seçeneğin bulunmadığı Doğu Avrupa’da, özellikle de Rusya ve Polonya Yahudileri ise Siyonizm için önemli bir insan kaynağı oluşturmuştur ancak bu bölgelerde bile çoğunluk Filistin’e gitme düşüncesini taşımamaktaydı. Şöyle ki çoğu Yahudi Amerika Birleşik Devletleri’ni tercih edip oraya yerleşmeyi geri kalmış Filistin’e tercih etmişti.

İsrail Devletinin Kuruluşu ve Din-Siyaset ilişkisi

İsrail Devleti’nin kurucu kadroları umumiyetle Polonya ve Rusya’dan Yirminci Yüzyılın ilk çeyreğinde Filistin’e gelen sol Siyonist İşçi akımına bağlıydılar. Öyle ki İsrail İşçiler Partisi- Mapai (Mifleget poalei Eretz Israel) devlet ile iç içe geçecek ve daha sonra İsrail İşçi Partisi (İİP) (Mifleget HaAvoda haIsraelit) adını alarak 1977²³ yılına kadar bu düşünce yapısı ülkeye hakim olacaktı. David Ben-Gurion (1886-1973) liderliğindeki Mapai ve daha sonra İİP artan ölçüde sosyalizm, eşitlik ve refah gibi kavramları ikincil sıraya itecek ve güçlü bir devlet kurma çabası içine girecekti.²⁴ Önce kurumları inşa etme, daha sonra devleti kurma ve güçlendirme politikası izleyen sol kadrolar bu politikaya *mamlakhtiyut* (devletçilik) adını vermişlerdi.

Bu kavramla devlet ve milletin önceliğini vurgulayan İsraili politikacılar her ne kadar sosyalist sloganları kullansalar bile hâkim düşüncenin milliyetçilik (Siyonizm) ve devletçilik (mamlakhtiyut) olduğuna şüphe yoktur. Sosyalizm daha çok kitleleri harekete geçirmek için kullanılan bir araç olarak kalmıştı. Ayrıca dikkat edilmesi gereken nokta Doğu Avrupa

22 Herzl, ss.51-53. Nitekim 1901 yılında Sultan Abdülhamid Herzl’a Mecidiye Nişanını takmıştır, Bkn. s. 160.

23 Kimmerling, ss.69-70, 73

24 Kimmerling, s.73.

milliyetçiliklerine benzer bir şekilde Siyonizm’de de milletin, devlet kurulmadan önce ulusal şuura kavuşması ve sonrasında devlet kurma çabalarının başlamasıydı.²⁵

Siyonist hareketin amacı yeni bir ulus yaratmak veya Yahudileri dönüştürmek olduğu için, Yahudi geçmişi ve Diaspora yaşamı ile zaman zaman devamlılık bazen de kopuş yaşandığı vurgulanmalıdır. Anavatan olarak tanımladıkları İsrail topraklarında, ki o zamanlar buraya hem Osmanlılarca hem daha sonra İngilizlerce Filistin deniyordu, yeni bir İbrani ulusu veya yeni Yahudi milleti yaratma fikri hakimdi.

Dünyadaki diğer Yahudilerden farklı olarak bir İsrail tipi Yahudiliğin ortaya çıkması, buradaki temel farklılığın toprak ile haşır neşir olan çiftçi/ savaşı (Sabra: kaktüs, İsrail doğumlu anlamında kullanılır) olan bir insan tipinin yaratılma çabasıdır. Köklere bakarken kadim dönemlerdeki vatan ile halkı birleştirme amacı güdülmüş, İbrani veya Sabra kavramıyla da Diaspora’dan kopup eski dönemlerin kendilerince kurgulanan veya yeniden inşa edilen savaşı Yahudi tipi öne çıkarılmıştı. Diaspora ise olumsuz nitelikleri ile yeni Yahudilerce reddediliyordu. Böylelikle ortaya çıkan laik İbrani kültürüydü.²⁶ Aslında Siyonizm’in amacı dünyanın farklı ülkelerinde yani Diaspora’da yaşayan Yahudilerin oradaki yaşamlarının tersine çevrilmesini (şelilat ha-Galut, negation of exile) ve Filistin’e göç etmelerini öngörüyordu. Dolayısıyla, Siyonistler sürgün olarak adlandırdıkları yaşam biçimine ve insan profiline olumsuz bakıyor bazen antisemitik söylemlere benzer sözler sarf ediyorlardı. Oluşacak yeni Yahudi’yi bazen İbrani veya sabra olarak tanımlayan Ben Gurion ve diğer milliyetçiler toprakla buluşmayı çiftçi ve emekçi olmayı istiyorlardı. Yeni İbrani genç, sağlıklı, adaletli, cesur ve vatansever olacaktı. Diaspora Yahudileri ise, yaşlı, hasta, zayıf, korkak ve köksüz idi. Bu söylemleri mesela sağ Siyonist lider Zeev Jabotinsky bile kullanıyor, hatta Rusça’ya Yiddiş’ten geçmiş aşağılayıcı bir kelime olan Yid sözcüğünü kullanıp onların çirkin, hastalıklı ve görgüsüz olduklarını halbuki yeni İbranilerin erkeksi güzelliğe sahip cesur insanlar olduklarını vurguluyordu.²⁷ Tabi eskiyi kötülemeden yeni bir kimlik yaratmanın zor olduğu kesin olmakla beraber, Siyonist siyasetçilerde antisemitlerce kullanılan bir söylemin tekrarlanması dikkat çekicidir.

Takdir edileceği üzere tamamen yeni bir ulus yaratmak mümkün olmadığı için bazı tarihî dönemler göz ardı edilirken, kadim dönemlerdeki tarihî olaylar yeni İsrail ulusunun oluşumu için kullanılmaktaydı. Laik kültür her ne kadar güçlü olsa da Tevrat’ı ulusal tarih gibi okuma ve anlamlandırma çabalarına da girişiliyordu. Örneğin, laik bir dünya

25 Sternhell, Zeev. *The founding myths of Israel*, s.7, 15, 21, 35.

26 Zerubavel, Yael. *Recovered Roots*. S. xiv, 9, 15, 26.

27 Waxman, s.25.

görüşünü savunsa da İsrail’in ilk Başbakanı David Ben Gurion dinî temaları millileştirmiş, bu bağlamda Tevrat’ın bu toprakların tapu senedi olduğunu vurgulamıştır.²⁸ Öbür taraftan ülkedeki kimlik bunalımını Yahudiler ile İsrailliler arasındaki farklı ulus algılarında gören bir başka yazara göre vatan temelli bir İsrailliliği savunan İşçi Partisine karşı Likud ve genelde sağ kesimin ulus algısına göre dinî -etnik bir Yahudilik vurgusu ağırlık kazanmaktaydı.²⁹ Bu dünya görüşüne sahip siyasetçilerin Filistinliler ile görüşmelerde daha sert bir pozisyon aldığına şüphe yoktur.

Din-siyaset ilişkileri açısından vurgulanması gereken çok önemli bir nokta, İsrail devleti kurulurken Başbakan David Ben Gurion’un, Siyonizm karşıtı ultra Ortodoks Agudat Israel partisi ile bir statüko antlaşmasına varmış olmasıydı. Ben Gurion bu partinin liderliğine gönderdiği mektupta, dinî gün olan Cumartesi yani Şabat’ın resmî tatil olması, resmî makamların yemekhanelerinde veya resmî yemeklerde koşer (Museviliğe göre helal) yiyeceklerin verilmesi ve dinî kesimin hassasiyetlerine saygılı olunacağı garantisini vermişti. Ancak, Ben Gurion Musevi şeriatı Halakha’nın Anayasa yerine geçmesi talebini kabul etmedi.³⁰ Dolayısıyla ülke ne tam din devleti ne de laik bir devlet vasfına sahip oldu.

Bu bağlamda *Geri Dönüş Kanunu* Yahudilik tanımını daha geniş tutmuş, Yahudi Şeriatı Halakha’ya göre Yahudi olmanın şartının bir bireyin annesinin veya anneannesinin Yahudi olması iken, bu şartı yerine getirmeyen bazı Yemenli, Etiyopyalı ve sonra Sovyetler Birliğinden göç etmek isteyen kişilere izin verilmişti. Ancak bu statüye sahip insanların kimlik kartlarına Yahudi yazılması mümkün olmamıştı.³¹ Esasen 1960 yılına kadar İçişleri Bakanlığına başvurup kendisinin Yahudi olduğunu deklere eden kimselerin kimlik kartlarına Bakanlık zorluk çıkarmadan Yahudi ibaresini koyuyordu. Ancak 1960’da Ulusal Dindar Partiden (Mafdal) İçişleri Bakanı Haim Shapiro bir kararname çıkararak ancak Musevi bir anneden, veya Halakha’ya uygun bir şekilde Musevilik dinine geçen birisinin kimlik kartında Yahudi yazılabileceğini belirtiyordu.³² Dolayısıyla farklı kökenlerden gelen Yahudilere karşı da bir ayrımcılığın söz konusu olduğunu iddia edebiliriz.

İsrail’de yaşayan Arapların durumu bu makalenin kapsamı dışında olduğu için bu konuya girmemekle beraber, Filistinlilerin ikinci sınıf

²⁸ Segev, s.127.

²⁹ Waxman, Dov, *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity*, s.16.

³⁰ Kimmerling, s.198

³¹ Kimmerling, s.143. Mesela 1980’lerde ve 1990’larda İsrail’e getirilen Etiyopyalı Yahudilere Hahambaşılık tarafından Museviliğe dönme işlemi yapılmıştır, ki bu da o toplumda ırkçılık olarak adlandırılarak ciddi rahatsızlığa yol açmıştı. Ayrıca akılda tutmak gerekir ki bu topluluk Falaşa tanımını reddetmekte ve aşağılama olarak görmektedir. Kimmerling ss.149-151

³² Kimmerling, s.200.

vatandaş olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak İsrail’de ayrımcılık sadece Araplara karşı vuku bulmamıştır. Aynı zamanda Aşkenazi’lerinin (Avrupa Yahudileri) Sefarad (İspanya kökenli) ve Doğu Yahudilerine karşı da ciddi ayrımcılıkları mevcuttur. Bilindiği üzere Aşkenaz İbranice’de Almanya³³, Sefarad ise İspanya anlamına gelir. Avrupa’da Batı Avrupa Yahudileri, Doğu Avrupa Yahudilerine göre yaşadıkları toplumlara daha iyi entegre olmuş ve daha başarılı olmuşlardı. Her iki toplum Aşkenaz olsa bile, ekonomik ve eğitim üstünlükleri sebebiyle Batılılar (ki bunlara Almanya, Macaristan, gibi Alman kültürüne entegre olmuş Yahudiler de dahildir) Doğu Avrupa Yahudilerini Ostjuden (Doğu Yahudileri) diyerek aşağılamışlar. Sefarad Yahudileri olarak adlandırılanlar ise 1492 yılında İspanya’dan Osmanlı İmparatorluğuna ve başka ülkelere göç etmişlerdir. İsrail’de genellikle tüm Doğulular aynı sınıflandırmaya tabi tutulmuş, İspanya ile ilgisi olmayan bazı Kuzey Afrika ve Orta Doğu Yahudileri de küçümseilmişlerdi. Bunların dışında özellikle daha esmer olan Yemen ve Etiyopyalılar da ciddi ayrımcılığa ve ırkçılığa maruz kalmışlardı.³⁴ Aynı zamanda, geleneksel olan Yemenliler ve Kuzey Afrikalı Yahudilerin, 1950’li yıllarda İsrail’e göç ettikleri zaman tutuldukları geçici kamplarda dua etmelerine izin verilmemiş, lüleleri kesilmiş ve takkeleri (kippa, çoğulu kippot) başlarından çıkarılmıştı. Tahmin edileceği üzere, bu politikalar ciddi tepkilere ve protestolara yol açmıştı.³⁵ İlginç bir şekilde Doğulu ve Batılı Yahudiler arasındaki mesele etnik (adatiyut) bir sorun olarak nitelendirilmiş ve 1970’li yıllarda Amerika’daki zenci hareketi Black Panthers’in adını kullanan bir örgüt İsrail’de de kurulmuştur.³⁶ Bu, Doğulu toplumdaki ezilmişlik duygusunu göstermesi anlamından önemlidir.

Ayrıca, 1996 yılında İsrail’in Kızılay’ı olarak tanımlayabileceğimiz Magen David Adom’un (Davut’un Kırmızı Yıldızı) Etiyopyalıların bağışladıkları kanları imha ettikleri ortaya çıkınca Başbakanlık binasının önünde ciddi gösteriler yapılmıştı.³⁷ Bu grubun hâkim Siyonist söylemdeki bütün Yahudilerin tek bir atadan geldiklerine dair inancını da zor durumda bıraktığını³⁸ söyleyebiliriz. Şöyle ki İsraillilere göre Etiyopyalılar zenci olarak görünmüşlerdi. Diğer bir deyişle İsrail içinde Yahudiler arasında da etnik çekişmeler ve ayrımcılıklar vuku bulmuştur.

Bütün bu çekişmelerin sonucu olarak 1984 yılında Aşkenazların hakimiyetindeki aşırı dinci akımdan ayrılarak doğuluların hakimiyetindeki Şas (Şomrei Safarad Torah- Tevrat’ın Sefarad Koruyucuları) Partisi

33 Modern İbranicede Almanya’ya Germania denilmektedir.

34 Kimmerling, p.95.

35 Kimmerling, s.104.

36 Kimmerling, ss.106-107.

37 Kimmerling, s.161.

38 Kimmerling, s.163.

kurulmuştur. Eski Sefardi Hahambaşısı Ovadia Yosef’in³⁹ manevî liderliğindeki bu parti birçok koalisyon hükümetinde yer almıştı. Sefaradların partisi olan Şas günümüzde de özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu kökenli Yahudilerin haklarını savunmaktadır.

Etnik ayrışmaya bir örnek olarak 22 Aralık 2013 seçimlerinden önce Likud genel başkanı Netanyahu, İmar Bakanlığının Şas liderlerinden Ariel Atiyas’ın elinden alınacağı, dolayısıyla bu alanın sektörel çıkarlardan kurtarılacağını söylemesi, Şas tarafından Sefarad Yahudilerine karşı düşmanca bir tavır olarak ve Likud’un halkın partisi olmaktan “Rusların ve beyazların” partisi haline dönüştüğü şeklinde algılanmıştır. Haaretz gazetesi de bu olayla ilgili yorumunda Şas-Likud ilişkilerinin etnik bir boyut aldığını vurgulamaktadır.⁴⁰ Ayrıca unutulmamalıdır ki Şas Partisinin milletvekillerinin çoğu ya Fas’da doğmuş (İçişleri Bakanı Aryeh Deri gibi) ya da Tunus kökenli bir ailenin çocuğu olarak (Eli Yishai) İsrail’de doğmuştu, dolayısıyla parti liderlerinin bir kısmı Arapça konuşabilmektedir. Bunların dışında, Şas Partisinin Özbekistan’da (Amnon Cohen) veya Gürcistan’da (Avraham Michaeli) doğmuş milletvekilleri de vardır.

Günümüz İsrail’inde Arap-Yahudi, Doğulu-Batılı, laik-dindar gibi çekişmeler ve gerginlikler devam etmektedir. İsrail demokrasisini “kısmi bir teokrazi” olarak niteleyen Baruch Kimmerling, bunun sebebinin de kimliğin Musevi Ortodoks kriterlerine göre belirlenmesine bağlamıştır. Bu da aslında çoğunluğu laik olan İsrailliler için de ayrımcı politikaları beraberinde getirmektedir. Bir başka sınırlayıcı noktanın da devletin dünyadaki bütün Yahudilere ait olduğu vurgusudur.⁴¹ Dolayısıyla vatandaşlık temelinde bir kimlik ve demokrasi mümkün olamamaktadır.

Bu durumu etnokrazi olarak niteleyen yazar kimlik kartlarında milliyet kategorisinde Yahudi, Arap, Dürzi veya Hristiyan yazılmasını bu durumun en açık kanıtı olarak sunmaktadır.⁴² Diğer bir deyişle yukarıdaki etnik gruplara ait kişiler İsrail vatandaşı olsalar bile İsrail milliyeti şeklinde bir hukukî kategoriye ait olamamaktadırlar.

Aynı yorumcuya göre, İsrail’de birbiriyle zaman zaman çatışan zaman zaman da yarışan yedi kültür mevcuttur. Bunlar eskiden başat olan üst sınıfların savunduğu laik Aşkenazi kültürü, milliyetçi dindar diye adlandırabileceğimiz bir kültür, geleneksel Doğulu Yahudilerin (Mizrahim) kültürü, Ortodoks dindarlar, İsrailli Araplar, eski Sovyetlerden gelen

39 Kimmerling, s.132.

40 “Deri: Likud-Beiteinu is party of Russians and Whites” *Haaretz* 28 December 2012, <http://www.haaretz.com/news/national/deri-likud-beiteinu-is-party-of-russians-and-whites.premium-1.490455#>

41 Kimmerling, 205-207.

42 Kimmerling, 230-231.

Yahudilerin “Rus” kültürü ve Etiyopyalı Yahudilerin alt kültürüdür. Yazar bu kültürel arasında bir savaş olduğunu da iddia etmiştir.⁴³

Öbür taraftan, aşırı dinci Ultra Ortodokslar (haredi), örnek vermek gerekirse, genellikle anti-Siyonist bir pozisyona sahiptirler ve mesela sol Siyonistleri Yahudi soykırımını engelleyememekle suçlamaktadırlar. 1912 yılında kurulan siyasî partileri Agudat Israel, Siyonizmi sahte bir Mesihlik akımı olarak görmektedir.⁴⁴ Bu sebepten dolayı birçok aşırı dinci İsrail’de çok önemli ve mecburi olan orduya gitmemekte, askerler Kudüs’teki Mea Shearim gibi dinci mahallelerde saldırıya uğramakta, bazıları da kutsal dil olarak gördükleri İbraniceyi günlük konuşmalarında kullanmayıp Yiddiş dilini tercih etmektedirler.

Bir başka önemli nokta, İsrail’de yaşayan Yahudilerin yüzde 30’u kendisini laik (hiloni), yüzde 4.4 dinsiz, yüzde 23’ü laik ama kısmen geleneksel, yüzde 26’sı geleneksel (masorti), yüzde 11 dindar (dati), yüzde 4 ise ultra Ortodoks (haredi) olarak tanımlamaktadır. Laikliğin merkezleri Tel Aviv ve Haifa şehirleri, Akdeniz kıyısındaki bölgeler ve Haaretz gibi gazeteler, aydınlar ve akademisyenler⁴⁵ iken Bnei Brak, ve Ağlama Duvarı (Kotel) ve Mea Shearim gibi dindar mahallelerin bulunduğu Kudüs dindar şehirler olarak tanımlanabilir. Ülkede dinin aşırı dincilerin elinde olması özellikle Amerika’da güçlü Reform Yahudilik akımı mensuplarını rahatsız etmektedir. İsrail Başbakanı Netanyahu, Ağlama Duvarında Reform ve Muhafazakar akımlara da dua etmek için yer ayrılacağı sözünü vermesine rağmen ultra Ortodoks Şas ve Agudat Israel Partilerinin karşı koymaları sonucu bu uygulamanın yürürlüğe girmemesi, özellikle Amerikalı Yahudilerce tepkiyle karşılanmış ve İsrail-Diaspora ilişkilerine bir darbe vurduğu şeklinde nitelendirilmiştir. Çoğunluğu Reform veya Muhafazakar akımlara mensup Amerikan Yahudilerinin ayrıca kendileri tarafından Musevi dinine kabul edilen kişilerin Yahudi olarak kabul edilmemeleri, sadece Ortodoks hahamların yaptığı dine kabullerin İsrail tarafından tanınması da Amerikalı Yahudiler tarafından aşağılayıcı olarak görülmektedir.⁴⁶ Dolayısıyla etnik ve dinî olarak çoğulcu bir ülke olan İsrail’de özellikle din konusunda Aşkenaz ve Sefarad Hahambaşılıklarının ultra Ortodoks tekelleri devam etmektedir.

Yahudiler arasında bu dinî ihtilaflar dışında Filistinli İsrail vatandaşları için de sorunlar mevcuttur. Her ne kadar İsrailli Filistinliler ve bazı sol-liberal aydınlar İsrail’i tüm vatandaşlarının ülkesine dönüştürmek

43 Kimmerling, ss.1-2.

44 Kimmerling, s.125, 188, 198.

45 Kimmerling 115. 118.

46 Attila Somfalvi, 28 Haziran 2017, “US Jewish leaders decry Israel’s delegitimization of non-Orthodox Jews” <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4982174,00.html>

isteseler de İsrail’in kurucu ideolojisi sebebiyle bu talep gerçekleştirilebilir gözükmemektedir.

Farklı vatan kavramsallaştırmaları

Bu çalışmada tartıştığımız İsrail ve Filistin topraklarını açıklamak gerekirse günümüzde geniş manasıyla Filistin (Falastin) ve İsrail Vatanı (Eretz İsrail) terimleri kullanıldığında aşağı yukarı birbiriyle örtüşen aynı topraklardan bahsediyoruz. Ancak daha kısıtlı anlamıyla kullanıldığında İsrail’in 1967 öncesi sınırları içindeki toprakları, Filistin’in ise Batı Şeria ve Gazze bölgeleri kastedilmektedir. Bugün bu topraklar üzerinde İsrail devleti ve Filistin Ulusal Yönetimi (FUY) adında iki siyasî yapı mevcuttur. FUY Batı Şeria’yı yönetirken, Gazze Şeridi Hamas tarafından kontrol altında tutulmaktadır.

Siyonist hareket içinde vatan tanımı konusunda baştan beri ayrılıklar bulunduğu akıld tutulmalıdır. Ana hatlarıyla Siyonist hareket içinde İşçi merkezli *sol Siyonizm*, Likud Partisi tarafından temsil edilen *Revizyonist* Siyonizm ve *Dindar* Siyonizm’in var olduğunu ifade etmeliyiz. Daha önce de vurgulandığı gibi Ultra Ortodoks (haredim) kesim Siyonizmi reddetmektedir.

Sol Siyonizm başlangıçta yani 1920’lerde denizden çöle kadar uzayan bir çerçeve çizerek günümüzdeki İsrail toprakları, Batı Şeria, Gazze Şeridi, Ürdün ve güney Lübnan’ı talep etmekteydi.⁴⁷ Özellikle Ürdün topraklarının ilk başta Filistin mandasına dahil iken İngiltere tarafından Arap isyanının lideri Şerif Hüseyin’in oğlu Abdullah’a verilmesi ve kendisinin kral olarak ilan edilmesi Yahudilerce eleştiriliyordu.

İsrail İşçi Partisi zaman içinde uluslararası toplum tarafından tanınan günümüz İsrail topraklarını vatan olarak tanımladı. Bunun da anlamı 1967 yılında işgal edilen Batı Şeria gibi bölgeleri kendi vatan algıları içine dahil etmediler. İlk zamanlarda sosyalist bir devlet kurma ve laik bir ulus yaratma⁴⁸ hedefine sahip olan İşçi Partisi, 1980’lerde sosyal demokrat bir çizgiye geldi. Böylelikle, toprak talepleri yani vatan algılarında fazla talepkar olmadılar.

Revizyonist yani sağ Siyonist hareket ise Zeev Jabotinsky liderliğinde, aynen İşçi Partisi gibi Ürdün nehrinin her iki yakasını da talep ederken, 1967’den sonra “Bütün İsrail Toprağı” (Eretz İsrail haşlema) veya Büyük İsrail (Greater Israel) kavramıyla 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı’nda ele geçen toprakları yani Batı Şeria, Kudüs, Golan Tepeleri ve Gazze Şeridini kendi vatan tanımlarına dahil ettiler. Likud’un öncüsü Herut (Hürriyet)

47 Shelef, Nadav, *Evolving Nationalisms*, s. 5.

48 Shelef, s.5

Partisi 1968 yılındaki kurultayında Batı Şeria'nın şehirlerini vatanın parçası olarak sayarken, Ürdün (Şeria) nehrinin doğusu yani Ürdün toprakları üzerinde talepleri olmadığını zımni olarak ima ediyordu. 1977 yılında artık Likud (kuruluşu 1973) partisine dönüşmüş olan hareket, İsrail vatanı kavramından elinde tuttuğu toprakları anladığını ifade ediyordu.⁴⁹ Böylelikle Ürdün üzerinde toprak taleplerine son veriliyordu.

Sol ve sağ Siyonizm'in ideolojik yaklaşımlarından anlaşılacağı üzere, Filistinliler ile yapılan müzakerelerde İşçi Partisi özellikle Batı Şeria'ya daha stratejik olarak bakmakta, revizyonist gelenekten gelen İsrail Sağı ise bu toprakları ideolojik ve dinî olarak algılamaktaydı çünkü Likud, İsrail Evimiz (Israel beitenü), Yahudi Evi (Habayit hayehudi) gibi sağcı partilere göre özellikle Batı Şeria ve Kudüs vatanın bir parçası olduğu için bu konuda taviz verilmesini vatana ihanet olarak tanımlamaktaydı.

Dinî Siyonizm (Mizrahi) akımı ise (geçmişte Mafdal ve bugün onun devamı olan Yahudi Evi Partisi) 1920'li yıllarda Nil'den Fırat'a kadar vatan algısına sahip olsa bile 1960'larda Likud gibi Bütün İsrail toprağı kavramını kullanarak İsrail'in işgal ettiği topraklarda Büyük İsrail devletinin yaşamasının asli olduğunu vurgulamışlardı.⁵⁰ Görüldüğü üzere Siyonizm sol, sağ ve dindar kollarında vatan algısı bir evrime tabi olmuş, özellikle Ürdün topraklarını talep etme uzun süre önce bırakılmış ve en büyük talep günümüz Filistin topraklarıyla sınırlanmıştır. Tabi böyle bir toprak yayılmacılığı ne Filistinlilerce ne de dünya kamuoyu tarafından kabul görmektedir.

Yukarıdaki kısa tartışmadan da görüleceği gibi İsrail'in özellikle sağ kesiminin işgal altındaki toprakları kendi vatanlarının bir parçası olarak görmeleri Filistinlilerin self-determinasyon hakkıyla çelişmektedir. Sonuç olarak, İsrail-Filistin meselesini tek toprak iki millet çerçevesinden inceleyebiliriz. Diğer bir deyişle Filistin/İsrail topraklarında iki tane çatışan milliyetçilik mevcuttur ve bu sorunun diplomatik görüşmeler dışında çözülmesi mümkün görülmemektedir.

1967 Altı Gün Savaşı ve İşgal Altındaki Topraklar

1967 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır'ın Birleşmiş Milletler barış gücünü Sina yarımadasından kovması üzerine başlayan savaşta İsrail, topraklarına Doğu Kudüs, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Gazze Şeridi ile Sina yarımadasını kattı. Böylelikle bugüne kadar devam eden işgal altındaki topraklar meselesi ortaya çıkmış oldu çünkü uluslararası toplum bu toprakları hiçbir zaman İsrail'in parçası olarak tanımadı. İsrail

49 Shelef, s.5, 91.

50 Shelef, s.5.

ise Doğu Kudüs ve Golan Tepelerini ilhak etti. Öbür taraftan Sina 1982’de tamamlanmak üzere kademeli bir şekilde Mısır’a iade edildi, Gazze ise 2005 yılında tahliye edildi. Bunların dışında Golan Tepeleri Suriye tarafından geri istenilmekle beraber, en önemli toprakların Doğu Kudüs ve Batı Şeria olduğu ifade edilmelidir. Batı Şeria’nın bütün şehirlerinde Filistin Ulusal Yönetimi (el-sulta el-watani el-Falastini) hüküm sürerken, şehirleri birbirine bağlayan yolları ve Yahudi yerleşimlerini İsrail kontrol etmeye devam etmektedir.

Ancak burada temel odak noktamızın İsrail’de vatan olgusu olması sebebiyle meselenin siyasî tarih boyutu üzerinde sınırlı olarak duracağız. Filistin Devletinin Batı Şeria ve Gazze’de kurulması hem Filistinlilerin talebi hem uluslararası toplumun beklentisi olmaya devam etmektedir. Ancak Batı Şeria’daki yerleşimciler, Filistin devletinin kurulması önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

Ayrıca ifade edilmelidir ki bu toprakların işgali ile İsrail fiili olarak iki milletli bir ülke halini almıştı. Fakat devlet kimliği, bayrağı, milli marşı, kurumları ve yasaları ile Yahudi olarak inşa edilen⁵¹ İsrail bu gerçekliği kabul etmemektedir. Bu durumda Yahudi devleti vasfını muhafaza edebilmesi için işgal ettiği topraklarda yaşayan Filistinlilere vatandaşlık hakkı vermekten imtina eden İsrail, böylelikle en azından mevzubahis topraklarda demokratik olma vasfını taşımamaktadır. Tabi güç kullanma yoluyla toprak kazanmak uluslararası hukukun temel prensiplerini ihlal ettiği için İsrail’in bu toprakları ilhak etmesinin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi söz konusu olamazdı. Bütün bu zorluklardan dolayı İşçi Partisi, 1992 yılında tekrar iktidara geldiğinde Filistin Kurtuluş Örgütü ile Prensipler Deklarasyonu (1993) gibi anlaşmalar imzaladı. Diğer bir deyişle devletin Yahudi vasfını korumak için ve tabi işgal durumunun sürdürülebilir olmadığı düşüncesinden dolayı bu toprakların çoğundan çıkmaya karar verdi. Sağ kesimin aşırı çevreleri için ise bu topraklar kendi dünya görüşlerine göre kutsal oldukları ve İsrail vatanının bir parçası oldukları için bir santimetre karesinin bile bırakılması dine aykırıydı ve bu emri veren başbakanın katli vacipti. Nitekim barış sürecini sürdüren İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin bu gerekçelerle dinci bir İsrailli hukuk öğrencisi olan Yigal Amir tarafından 1995 yılında vuruldu.

Aslında 6 gün savaşı sonrası İsrail ulusal kimliğinin etnik yani Yahudi boyutu güçlendi aynı zamanda da Musevilik millileşti. Bunun temel sebebi de Tevrat’ta geçen önemli şehir ve mabetler bu savaş ile beraber ele geçirildi. Tabi en önemli mekan Doğu Kudüs ve bu şehirde bulunan Ağlama Duvarı (Kotel) olsa da bunun dışında el-Halil (Hebron) (Hz. İbrahim Camiinin içerisindeki Mahpela Mağarasında Hz. İbrahim ve Hz. İshak’ın kabirlerinin

51 Kimmerling, s. 79.

olduğuna inanılıyor), Nablus, Beytüllehim ve Eriha (Jericho) gibi kentler hep Tevrat'ta adı geçen önemli şehirler olmaları sebebiyle ülkede dinî ve manevî bir havanın esmesi sonucunu doğurdu.⁵² 1967 sınırları öncesi İsrail topraklarında pek fazla tarihî dinî mabetler bulunmadığı ve özellikle bu devletin laik sosyalist öncüler tarafından kurulduğu dikkate alınırsa, hatta Tel Aviv şehrinin 1909 yılında kurulduğu düşünülürse, o dönemde laik yaklaşımların olması daha iyi anlaşılır. Ama 1967 savaşı ile birdenbire geçmiş ve gelenek ile sanki yeniden tanışılmış böylelikle dinî akımlar güçlenmiş, Sağ Siyonizm daha etkili olmuş, 1977 seçimlerini Likud'un kazanmasıyla da laik solun hegemonyası sona ermiştir.

Aşırı sağ kesimin düşünce yapısı anlamak için Yehuda ve Şomron (Judea-Samaria) olarak adlandırdıkları Batı Şeria'da yaşayan bazı grupların dünya görüşlerine bakmak gerekecektir. Her ne kadar bu bölgeye ucuz kredi ve daha iyi yaşam şartları sebepleriyle gidip yerleşen İsrail vatandaşları mevcut ise de yerleşimcilerin önemli bir kısmının aşırı sağcı, köktenci (messianic) ve aşırı milliyetçi fikirlere sahip oldukları da şüphe götürmez. Özellikle sloganları "İsrail halkı için Tevrat ile İsrail vatani" olan Guş Emunim (Müminler Bloğu) ve Kahane Hai⁵³ (Kahane Yaşıyor) adlı örgütlerin el-Halil (Hebron) ve hemen yanındaki yerleşim birimi Kiryat Arba, ve Yitzhar gibi yerleşimlerde taraftar bulabilmektedir.

Guş Emunim barış için toprak ilkesine karşı çıkıp, Batı Şeria'nın Tevrat'ta adı geçen bölgeler olması sebebiyle İsrail egemenliği altında kalması gerektiğine inanmaktadır.⁵⁴ Sina Yarımadasının 1978 Camp David Antlaşması ve 1979 Mısır-İsrail Barış Antlaşması sonucu 1982 yılında tamamen tahliye edilmesi ve orada yaşayan 5000 Yahudi yerleşimcinin İsrail'e geri dönmeye zorlanması, bu örgüt için büyük bir şok yaratmıştı.⁵⁵ Genellikle Büyük İsrail olarak gördükleri vatan Batı Şeria ile sınırlı kalsa da zaman zaman bazı ideologların Nil'den Fırat'a gibi iddialarda bulundukları da görülmektedir.⁵⁶ Bu tür talepler olsa bile köktenci hareket içinde genel akımın İsrail'in günümüzde hakim olduğu topraklarla tatmin olduklarını söylemek doğru olacaktır.⁵⁷ Dolayısıyla Büyük İsrail kavramıyla Batı Şeria'daki İsrail hakimiyetinin devamını anlayan bu gruplara iktidardaki Likud ve Yahudi Evi partileri de destek olmaktadır. Bu bölgeyi vatanının bir parçası olarak gören İsraillilerin artmasıyla Filistinlilerle barış daha zor bir hal alacaktır. Öbür taraftan sol kesimler barış karşılığı bu toprakların çoğunun verilmesine taraftardır.

⁵² Waxman, s.36-39.

⁵³ Ian Lustick, *For the Land and the Lord*. ss. 8-9, 67.

⁵⁴ Lustick, s.14

⁵⁵ Lustick, s.59.

⁵⁶ Lustick, s.104-105. Mesela Guş Emunim kurulmadan önce Israel Eldad veya daha sonra Yehuda Elitzur böyle taleplerde bulunmuşlardı.

⁵⁷ Lustick, s.108-109.

Ancak özellikle 1977 yılında İşçi Partisinin seçimleri kaybetmesi ile Likud merkezli daha milliyetçi ve geleneksel bir söylemin kuvvet kazandığı, bunda da Zeev Jabotinsky’nin Revizyonist Siyonizm’in mirasını taşıyan Likud’un ve o tarihte başbakan olan Menahem Begin’in İsrail’in sağa kayışının önemli aktörleri olduğu hatırd tutulmalıdır. Böylelikle hakim sol Siyonist söylemin ve kimliğin hem sağ kesimler hem de daha sonraları sol post-Siyonist aydınlar tarafından sorgulandığı vurgulanmalıdır.

Siyonizm’in Tasfiyesi? : Post-Siyonist Açılım

Post- Siyonist düşüncede İsrailli aydınlarca Siyonizm ciddi bir eleştiriye tabi tutuluyor, tüm vatandaşların devleti olacak bir ülke öngörülüyor dolayısıyla Araplara tam eşit haklar verilmesi talep ediliyordu. Bu akımın temsilcileri olarak *Yeni Tarihçiler* ve eleştirel sosyologlar olarak Benny Morris, Ilan Pappé, Avi Shlaim ve Uri Ram gibi araştırmacılar sayılabilir. Bu akademisyen ve yazarlar İsrail’in kuruluş mitleri olarak tanımladıkları Filistin mülteci sorunu ve Araplarla barış konularında ufuk açıcı araştırmalar yaptıkları söylenebilir.

Ayrıca konumuzla daha alakalı bir post-Siyonist olarak Tel Aviv Üniversitesinde çalışan Profesör Shlomo Sand örnek gösterilebilir. Sand’a göre Yahudileri bir ulus olarak değil dinî cemaat olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Yazara göre Yahudi halkı Tevrat’ı ulusal tarih olarak sunan yazarlar tarafından icat edildi. Örneğin tarihçi Yitzhak Baer, Yahudi tarihinin bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve bu bağlamda Tevrat’ın günümüzün sorunlarına ışık tuttuğunu vurgulamıştır.⁵⁸ Diğer bir deyişle, Tevrat’taki olayları tarihî gerçekler gibi sunma adeti Siyonist tarih yazımında ve söyleminde oldukça yaygınlaşmıştır.⁵⁹ Başka bir yazar da erken dönem tarihçilerinde ideolojik endokrinasyonun yaygın olduğunu, gerçek tarihçilerin ancak 1980’li yıllarda ortaya çıkan Yeni Tarihçiler olduğunu iddia etmiştir.⁶⁰ Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bu araştırmacıların putları veya kurucu mitleri yıkıcı bir işlevlerinin olduğuna şüphe yoktur.

Esasen özcü ve etnosantrik bir milliyetçilik türü olan Siyonizmin aşılması için çoğu post-Siyonist yazar gibi Sand da, bütün vatandaşlarının devleti olacak bir ülke kurma önerisini getirmektedir. Ayrıca iki halklı bir devletin, çok kültürlü yapısının Filistin topraklarını da kapsaması gerektiğini düşünmektedir.⁶¹ Her ne kadar bu fikir Siyonizm’e yani

58 Sand, Shlomo. *The Invention of the Jewish people*, s. 22, 71, 103.

59 Sand, s.106

60 Segev, Tom. *Elvis in Jerusalem*, s.5.

61 Sand, s. 307, 311-312.

Yahudi devletine karşı olsa da iki devletli çözümü de yani bağımsız bir Filistin devletini de reddetmektir. Kanımca Filistinliler ile İsraililerin eşit vatandaşlar olacakları bu öneri ütöpik olarak tanımlanabilir ve Filistinlilerin self-determinasyon hakkının tam olarak tezahür etmesinin önünde bir engel teşkil etmesi sebebiyle Filistinlilerce kabul edilmesi olası gözükmemektedir.

Sonuç olarak post-Siyonist akım daha çok entelektüeller ve akademisyenler arasında yaygınlaşsa da ülkede Siyonist akımlar güçlü olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Özellikle Likud'un sağ Siyonizmi, zaman zaman pragmatik yönlelere sahip olsa da vatan tanımlamasıyla Batı Şeria'yı ve Golan Tepelerini kendi topraklarının bir parçası olarak kabul etmektedir. Likud lideri Binyamin Netanyahu'nun geçmişte el-Halil'de yönetim paylaşımını uygulaması veya Bar Ilan Üniversitesinde 2012 yılında iki devletli çözümü onaylamasına rağmen dayandığı sağ partiler ve tabi kendi tabanındaki hissiyatlar sebebiyle Büyük İsrail, yani meşru 1967 İsrail toprakları artı Batı Şeria ve Golan Tepelerinden vazgeçmesi zor gözükmemektedir. Bu bağlamda Filistinlilerin bölünmüşlükleri de müzakerelerin önünde önemli bir engeldir. Sol kesim ise barış taleplerini yinelemekle beraber Filistinlilere olan güvenini 1990'lara göre ciddi manada kaybetmiştir. Ayrıca onların da Batı Şeria'daki İsrail yerleşimlerinin artmasında katkıları olduğu unutulmamalıdır. Sol kesimin entelektüeller arasında ve basın çevresinde gücü olsa da İşçi Partisinin zayıflığı, farklı bir vatan algısını (Batı Şerianın büyük ölçüde kurulacak Filistin devletine verilmesi) mümkün kılmamaktadır. Sağ kesimin hakimiyetinin devam ettiği İsrail'de savundukları vatan tanımı sebebiyle, Filistinlilerin bağımsızlık kazanmasının, çok ciddi siyasi, güvenlik ve uluslararası baskılar olmadığı takdirde, oldukça zor olduğunu kabul etmek durumundayız.

Kaynaklar

- Herzl, Theodor. *The Jewish State*, New York: Dover Publications, 1988. (İlk basımı Der Judenstaat 1896 Viyana)
- Hess, Moses, *Rome and Jerusalem: A study in Jewish Nationalism*. New York, Bloch Publishing, 1943.
- Hess, Moses, *Rom und Jerusalem: Die letzte Nationalitätsfrage, Briefe und Noten*, Leipzig, Kaufmann, 1899.
- Kimmerling, Baruch, *The invention and Decline of Israeliness: State, Society, and the Military*. Berkeley: University of California Press, 2005.
- Lustick, Ian. *For the Land and the Lord: Jewish Fundamentalism in Israel*. New York: Council on Foreign Relations Press, 1988.
- Pinsker, Leo. *Autoemanzipation: Mahnruf an Seine Stammgenossen. Von einem russischen jüden*. Berlin: jüdischer Verlag, 1920.
- Sand, Shlomo. *The invention of the Jewish people*. Londra: Verso, 2009. (İlk basım: Matai veeich humtza haam hayehudi, Tel Aviv: Resling, 2008)
- Segev, Tom. *Elvis in Jerusalem: Post-Zionism and Americanization of Israel*. New York: Metropolitan Books, Henry Holt, 2002. (Orijinal Adı Hatzionim hahadashim).
- Shelef, Nadav. *Evolving Nationalism: Homeland, Identity, and Religion in Israel, 1925-2005*. Ithaca: Cornell University Press, 2010.
- Sternhell, Zeev. *The founding myths of Israel: Nationalism, Socialism and the Making of the Jewish State*. Princeton: Princeton University Press, 1998.
- Waxman, Dov. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/Defining the Nation*. New York: Palgrave, 2006.
- Zerubavel, Yael. *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of the Israeli national Tradition*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.